

ПІДПРИЄМСТВО І РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто шляхи економічного розвитку підприємства як основної ланки національної економіки, представлено підходи та моделі реструктуризації як на макро так і на мікро рівнях. Реальна економічна ситуація зумовлена кризовими явищами вимагає виявлення таких заходів щодо розвитку економіки, реалізація яких не вимагала б значних інвестицій. Що власне і пропонується у цій статті.

В статье рассмотрены пути экономического развития предприятия как основного звена национальной экономики, представлены подходы и модели реструктуризации как на макро так и на микро уровнях. Реальная экономическая ситуация, обусловленная кризисными явлениями, требует поиска таких мероприятий относительно развития экономики, реализация которых не требовала бы значительных инвестиций. Собственно это и предлагается в данной статье.

In article ways of economic development of the enterprise as basic link of national economy are considered, approaches and models of re-structuring both on macro and on micro levels are presented. The real economic situation caused by the crisis phenomena, demands search of such actions concerning the economy development which realization wouldn't demand considerable investments. Actually it also is offered in given article.

Постановка проблеми. Якщо взяти до уваги реальну ситуацію, в якій знаходиться економіка України то можна зазначити, що за роки незалежності використання виробничих потужностей зменшилось на 49% від рівня 1990 року, а валовий внутрішній продукт (ВВП) досяг лише 41%, тобто менше в 2,5 рази. Тому, можна зазначити, що проблема розвитку економіки України і її основної ланки – підприємства є актуальною.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням розвитку економіки України і її основної ланки – підприємства приділяли увагу такі відомі вчені як Акімова І.М., Височин І.В., Геєць В., Зінь Е.А., Козаченко С., Нізалов Д.В., Суслов О.П. та багато інших.

Метою статті є визначення шляхів економічного розвитку підприємства як основної ланки економіки України.

Основні результати дослідження. Стратегічним напрямком розвитку національної економіки є закріплення позитивних тенденцій економічного розвитку та виведення на якісний рівень ринкових відносин. В свою чергу успіх економічних перетворень на макрорівні залежить від ефективності діяльності конкретних мікроекономічних одиниць – виробників валового внутрішнього продукту.

В сучасних економічних умовах підприємство має спрямовувати свою діяльність на забезпечення відповідності зовнішнім ринковим умовам, що змінюються в часі. Це потребує постійного вдосконалення

системи управління і методів управління підприємством, що відображається на обраній стратегії його розвитку.

Вірно обрана стратегія розвитку забезпечить підприємству життєздатність та конкурентоспроможність у самих складних умовах ринку.

Одним з варіантів розвитку може виступати реструктуризація підприємства.

Погляди фахівців на питання реструктуризації підприємства та бачення цілей, принципів і етапів її здійснення дуже різноманітні. Теоретичні та методологічні аспекти реструктуризації відображаються у працях багатьох вчених де надано поняття та розглянуті можливі напрямки реструктуризації підприємства [1, 2, 3, 6, 10, 11, 12].

В роботі [6] присвяченій цій темі виділено три основних підходи до реструктуризації, які згруповані у вигляді моделей її здійснення:

Перша модель – макроекономічна, яка передбачає зміни в структурі на рівні народного господарства в цілому, а не втручання в цей процес на рівні підприємства.

Друга модель полягає у здійсненні єдиного проекту реструктуризації, який після вдалої реалізації на одному підприємстві буде перенесено на інші. Цей підхід націлений на **інтенсивне використання ресурсів на окремих підприємствах**. При його здійсненні виникає небезпека, що інше підприємство, де втілено цей проект реструктуризації, не досягне того успіху, який мав би забезпечити даний базовий проект. До того ж, цей підхід вимагає значних матеріальних витрат.

Третя модель передбачає створення **системи підтримки реструктуризації** і вона орієнтована на забезпечення різних можливостей при проведенні реструктуризації підприємства. Вона спрямована на створення венчурних та інвестиційних фондів, що беруть участь у реструктуризації, підготовку консультантів по проблемах реструктуризації.

Загалом, в економічній теорії реструктуризацію в першу чергу розглядають як сукупність структурних змін в управлінні економікою та промисловістю, відводячи роль реструктуризації в управлінні підприємствами невелику, хоча й важливу.

Підхід, запропонований Д.В. Нізаловим [11], поділяє реструктуризацію за наступними рівнями: інституційна, макроекономічна та мікроекономічна.

Інституційна реструктуризація забезпечує перехід від державних до приватних систем соціального захисту та охорони здоров'я, перерозподіл повноважень між центральною та місцевою владою, впровадження місцевого самоврядування та ін..

Процеси **реструктуризації макроекономічного рівня** пов'язуються із структурними змінами в економіці у поєднанні із змінами в податковій,

інвестиційній та приватизаційній політиці держави. Метою процесів реструктуризації цього рівня є впровадження змін у ринковій інфраструктурі або створення умов для того, щоб такі зміни відбулися.

Реструктуризація мікроекономічного рівня покликана змінити системи управління та структури окремих суб'єктів господарювання.

За масштабом охоплення реструктуризації важливо розрізняти такі рівні її проведення: реструктуризація економіки в цілому (макрорівень), реструктуризація окремих галузей економіки (мезорівень), реструктуризація суб'єктів господарювання (мікро рівень) [2]:

перший рівень включає в себе реструктуризацію економіки країни, регіону, області, адміністративного центру;

другий рівень – реструктуризацію промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту та зв'язку, торгівлі та громадського харчування, житлово-комунального господарства, фінансів, кредиту та страхування та інших галузей;

третій рівень – реструктуризацію підприємств та об'єднань підприємств.

Комплексна програма реструктуризації державних підприємств [7] визначає, що реструктуризація в умовах становлення ринкового середовища – це здійснення комплексу адміністративно-економічних, технічних заходів, спрямованих на приведення умов функціонування підприємства у відповідність з умовами ринку та розробленою стратегією розвитку підприємства. А причини здійснення реструктуризації зазначено наступні: необхідність виживання підприємства, конкурентоспроможність, зменшення ринкового попиту, приватизація підприємства, слабе керівництво, тиск з боку акціонерів з метою збільшення доходів підприємства.

Проблема реструктуризації в Україні на мікро рівні набула ключового значення для всього процесу реформування економіки країни [1]. Світовий досвід господарювання переконує, що між ефективністю реструктуризації на мікроекономічному та макроекономічному рівнях існує тісний безпосередній взаємозв'язок, оскільки реструктуризація підприємств має супроводжуватися відповідною реструктуризацією економіки держави в цілому [2]. Актуальною є реструктуризація підприємств і для країн з розвинутою ринковою економікою, перед якими виникає проблема пристосування до суттєвих змін кон'юнктури ринку або інших факторів зовнішнього середовища.

Таким чином, можна зазначити, що реструктуризація на даному етапі розвитку країни розглядається як один з основних методів що застосовується переважно для вдосконалення економіки в цілому, або для окремих галузей народного господарства, чи для великих державних підприємств.

Необхідно підкреслити дуже важливу роль реструктуризації саме окремого підприємства, як базової структурної одиниці економіки країни [3]. Пов'язано це з існуванням безпосереднього взаємозв'язку між мікроекономічним та макроекономічним рівнями економіки і, таким чином, ефективність реструктуризації економіки держави в цілому залежить від ефективної реструктуризації окремих підприємств, з яких складається кожна галузь та економіка країни.

При аналізі шляхів економічного розвитку необхідно взяти до уваги реальну ситуацію, в яких знаходяться діючі підприємства України. За роки незалежності використання виробничих потужностей зменшилось до 49% від рівня 1990 року, що підтверджується обсягами виробленої промислової продукції [14], а валовий внутрішній продукт (ВВП) досяг лише 41%, тобто менше в 2,5 рази.

Це свідчить про те, що розробка напрямків економічного розвитку підприємства шляхом *покращення використання існуючого потенціалу* має в загальному випадку суттєві переваги перед способами, пов'язаними із збільшенням виробничих потужностей екстенсивним шляхом (нове будівництво, розширення виробництва та ін.).

Для визначення резервів виробництва використовують два відомих підходи. *Перший підхід* засновано на нормативному методі розрахунку виробничої можливості, а *другий* – на статистичній оцінці можливостей виробництва [4, 13]. Застосування нормативного та статистичного методів дозволяє визначити існуючі резерви виробництва або його підрозділів за деякий період часу.

Для вирішення задачі оптимального використання існуючих резервів виробництва необхідно, по-перше, визначити вплив факторів на процес виробництва і, по-друге, розробити та застосувати метод визначення залежності нарощування обсягів виробництва від використання резервів найвпливовіших виробничих факторів.

Для виявлення найбільш значущих факторів виробництва при аналізі діяльності виробничих підприємств застосовують багатофакторні економіко-математичні моделі [8, 9, 13, 15]. Застосовуються ці моделі для встановлення зв'язків між показниками ефективності виробництва або потужності та факторами, що їх визначають. Для визначення впливу факторів, що аналізуються, на результат виробництва доцільне застосування кореляційно-регресійних моделей. Ці моделі надають можливість зробити висновки відносно шляхів розвитку підприємства, але отримана залежність не може бути застосована для вибору оптимального варіанту розвитку досліджуваного підприємства та його підрозділів.

Велике практичне значення мають дослідження ефективності різних варіантів *збільшення обсягів виробництва* за рахунок пошуку та ефективного використання резервів виробничих факторів. Безперечно, за рахунок використання існуючого резерву будь-якого з виробничих

факторів можливо збільшити обсяг виробництва. Проте, зміна величини різних факторів або їх сполучень може привести до неоднакових змін обсягів виробництва та різним витратам виробництва. Таким чином, збільшення обсягу виробництва підприємства і обсягу відповідних виробничих витрат залежать від обраних факторів виробництва та ступеню їх нарощування.

Для визначення напрямку розвитку, підприємство має проаналізувати усі напрямки можливих перетворень, співвіднести їх з існуючим станом, який склався на даний час за усіма напрямками діяльності підприємства й обґрунтувати шлях подальшого економічного розвитку підприємства, який призведе до можливо максимального підвищення ефективності.

В залежності від існуючого стану підприємства на час аналізу його діяльності можливо обрати *напрямки економічного розвитку*, з яких можна відокремити:

- 1) розвиток підприємства, що призведе до підвищення обсягів виробництва попитоспроможної продукції, яка випускається даним підприємством;
- 2) розвиток підприємства, який спрямовано на перехід даного підприємства до виготовлення іншого (нового) конкурентоспроможного виду продукції.

Перший визначений напрямок економічного розвитку притаманний підприємствам, попит на продукцію яких існує на ринку, і основна мета діяльності даного підприємства може бути спрямована на підвищення обсягів виробництва даного виду продукції найбільш раціональним способом, який забезпечує не тільки задоволення попиту, але й його розширення за рахунок підвищення економічних показників продукції.

Для визначення актуальної стратегії для даного підприємства економічного розвитку необхідно провести маркетингові дослідження ринку, визначити величину попиту на даний вид товару та виявити величину відповідності ціни та якості товару, що виробляється.

Обсяги виробництва продукції (V) є функцією, що залежить від виробничої потужності, попиту на продукцію та рівня виробничих відносин [5]:

$$V = f(N, P, R), \quad (1.1)$$

- де N – виробнича потужність;
 P – попит на продукцію;
 R – рівень виробничих відносин.

Оптимальна величина нарощування обсягу виробництва даного виду продукції (i) не повинна перевищувати відповідну величину попиту на цей вид товару, тобто: $\Delta V_i \leq P_i^{\max}$.

Вплив виробничих витрат на попит на продукцію, що виготовляється підприємством та визначення інтересів даного виробництва можливо відобразити у вигляді наступної схеми (рис. 1).

Аналіз змін попиту і пропозицій та їх вплив на ціну та кількість продукту дозволяє стверджувати, що зниження ціни на продукцію, до визначеної межі, що не впливає на якісні характеристики продукту, призводить до збільшення попиту (зрушення на діаграмі з точки C' до точки C''). Для підприємства зниження ціни на продукцію, що виробляється, можливо за рахунок зниження її собівартості (витрат на виробництво), що досягається *шляхом раціонального використання виробничих факторів*.

Після відповідного аналізу з'являється можливість для підприємства визначити **точку рівноваги (Т)** між попитом на продукцію та інтересами виробництва.

У разі, коли величина обсягу виробництва продукції **перевищує визначену точку рівноваги**, підприємство приречено на *надвиробництво* (точка **Н**), у іншому випадку (тобто величина обсягу виробництва не досягає точки рівноваги (точка **Д**)) – на *дефіцит*.

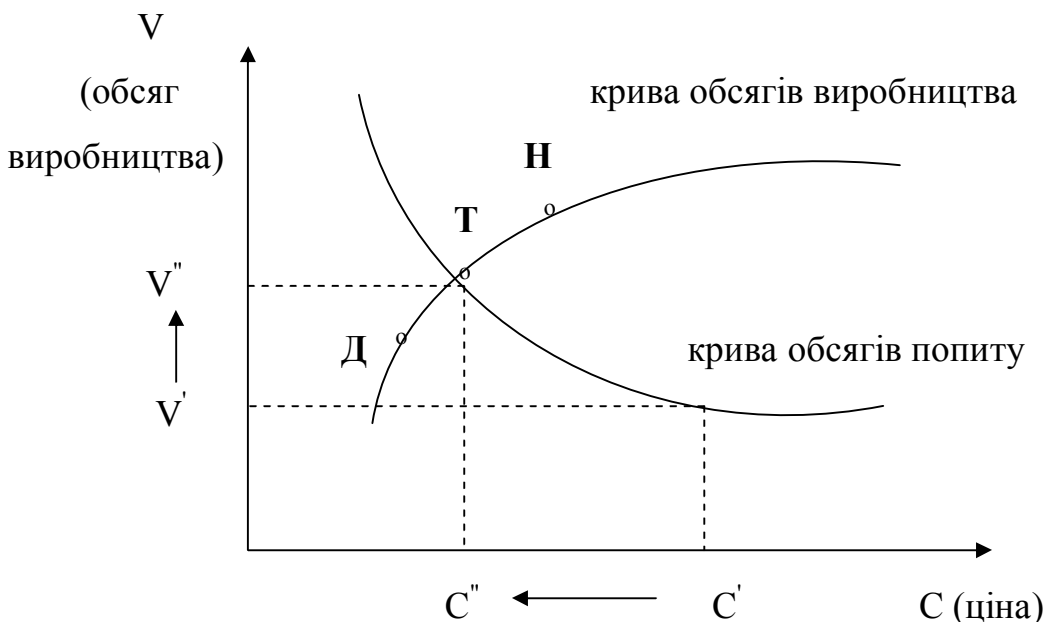

Рис. 1. Вплив виробничих витрат на попит на продукцію

Таким чином необхідно зазначити, що від обраної стратегії розвитку підприємства залежать витрати на виробництво та собівартість продукції, попит на продукцію та ефективність виробництва, що в свою чергу здійснює вплив на конкурентоздатність підприємства в ринкових умовах.

Проте, коли підприємство після проведення маркетингових досліджень визначило в силу якихось причин відсутність попиту на вид товару, що випускається, то подальший розвиток виробництва можна базувати на другому типі (з названих вище), який зорієнтовано на перехід підприємства на новий вид продукції, або на зміну номенклатури продукції, що випускається.

Для кожного підприємства перехід на новий вид продукції є складним та капіталомістким. Він вимагає значних фінансових вкладень та, як правило, перебудови виробничої, організаційної та управлінської систем, і тому потребує виважених рішень на основі проведення ретельного аналізу існуючого стану підприємства та досліджень, пов'язаних з визначенням актуальності продукції, що виробляється.

Для проведення даного аналізу пропонується послідовність визначення напрямку економічного розвитку підприємства на основі аналізу актуальності продукції, яка полягає у наступних етапах:

- 1) на першому кроці для здійснення аналізу необхідно провести маркетингові дослідження ринку на актуальність i -го виду продукції, що виготовляється даним підприємством;
- 2) на другому кроці перевіряється виконання першого кроку для всіх видів продукції, тобто визначається чи існує попит (P_i) на кожний i -й вид продукції, що виготовляється даним підприємством?
- 3) на третьому кроці виключаються з аналізу види продукції, які не відповідають вимогам першого кроку і визначається група i -х видів продукції, що залишаються для подальшого розгляду;
- 4) на четвертому кроці необхідно проаналізувати усі можливі, сумісні з даним виробництвом, i види продукції, що не виготовляються даним підприємством, але мають попит на ринку, та розглянути можливість виробництва на даному підприємстві;
- 5) на п'ятому кроці визначається чи задовольняє потужність даного виробництва існуючу потребу в i -у виді продукції, що залишилися для подальшого аналізу на третьому та четвертому кроках, тобто $N_i \geq P_i$?

- 6) на шостому кроці, якщо умови четвертого кроку задовольняються, i -й вид продукції залишається для виготовлення на даному виробництві;
- 7) на сьомому кроці перевіряється виконання шостого кроку для всіх вище визначених видів продукції i , що виготовляються на даному підприємстві;
- 8) на восьмому кроці при визначенні невідповідності умовам п'ятого кроку i -го виду продукції визначається необхідна частка забезпечення попиту на даний вид товару підприємством;
- 9) на дев'ятому кроці визначаються необхідний додатковий розмір потужності для забезпечення частки попиту, яка зазначена попереднім кроком, та витрати на розширення виробництва;
- 10) на десятому кроці зазначається необхідність для підприємства розширення виробничих потужностей, тобто залучення нових технологій, обладнання тощо;
- 11) на одинадцятому кроці повторюються восьмий, дев'ятий та десятий кроки для всіх визначених на восьмому кроці видів продукції;
- 12) в результаті реалізації моделі на основі визначених на сьомому та одинадцятому кроках видів продукції, що будуть виготовлятися даним підприємством, обирається напрям подальшого розвитку досліджуваного підприємства.

Застосування розробленої послідовності дає можливість підприємству з найбільшою вірогідністю визначити необхідний напрям економічного розвитку виробництва, що призведе до підвищення ефективності його діяльності.

Використані джерела інформації:

1. Акімова І.М. Реструктуризація підприємств в промисловості України: напрямки та методи. – Харків: Бизнес-Информ, 1999. – 284с.
2. Височин І.В. Реструктуризація підприємства: цілі, принципи та етапи проведення // Збірник наукових праць: Вісник національного університету водного господарства та природокористування. Вип. 4 (28). – Рівне: НУВГП, 2004. – С.35-41.
3. Геєць В. Реструктуризація підприємств як умова оздоровлення економіки // Розбудова держави. – 1998. - № 5. – С.51-54.
4. Зінь Е.А. Планування діяльності підприємства. –К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 320с.
5. Клименюк М.М., Павлова Н.А., Безус А.М. Модель залежності економічної кризи та господарсько-правового механізму в Україні // Економіка і управління (науково-освітній журнал). К., 1999, №2, С.48-52.
6. Козаченко С. Реструктуризація промислових підприємств // Бизнес – информ. – 1997. - №17. – С.27-29.

7. Комплексна програма реструктуризації державних підприємств (схвалена розпорядженням КМУ № 401-р від 29.08.01) // Бібліотека голови профспілкового комітету № 10 (34). 2002 р. / Реструктуризація: практичний досвід, проблеми та участь профспілок. – К.: „ПРОФІНФОРМ” ФПУ, 2002. – 48с.
8. Машина Н.І. Математичні методи в економіці: Навчальний посібник. –К.: ЦНЛ, 2003. – 148с.
9. Михалевич В.С., Кукса А.И. Методы последовательной оптимизации в дискретных сетевых задачах оптимального распределения ресурсов. – М.: Наука, 1983. – 208с.
10. Наконечний А.П. Напрями реструктуризації підприємств ОПК // Збірник наукових праць: Теорії мікро-макроекономіки. Вип. 19. – К.: АМУ, 2005. – С.96-101.
11. Нізалов Д.В. Реструктуризація: місце та роль у системі економічних реформ // Финансовая консультация. – 2001. - № 43 - 44. – С.41-56.
12. Подсолонко Е.А. Реструктуризація регіональної економіки (системний підхід). – К.: ЦНЛ, 2003. – 422с.
13. Сеньо П.С. Теорія ймовірності та математична статистика. –К.: ЦНЛ, 2004. – 448с.
14. Статистичний щорічник України за 2005 рік / Держкомстат України; за ред. О.Г.Осауленка. – К.: Консультант, 2006. – 575с.
15. Штангрет А.М. Статистика: Навчальний посібник. –К.: ЦНЛ, 2005. – 232с.

УДК 339.5.053: 658.
6/9: 633./ 636

*Береговий В.К., к.е.н., доц.,
Академія муніципального управління,
м. Київ*

ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПРИ ІНТЕГРАЦІЇ В СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Досліджено процес формування зовнішньоекономічної безпеки в контексті інтеграції України в світове господарство.

Исследовано процесс формирования внешнеэкономической безопасности в контексте интеграции Украины в мировое хозяйство.

The process of forming of external economic safety is investigational in the context of integration of Ukraine in a world economy.

Актуальність теми. Інтеграція економіки України до світової економічної системи загострює питання зовнішньоекономічної безпеки, без гарантування якої країна не може бути повноправним учасником світо господарських зв'язків, посісти належне місце в міжнародному поділі праці та мати належну систему захисту і протидії глобальним викликам її економічній безпеці зокрема та національній безпеці взагалі. Під час інтеграції держави в систему світо господарських зв'язків перед нею постає проблема суперечності між необхідністю, з одного боку,